

Cấu trúc gia đình trong bối cảnh đô thị hoá nông thôn

Nguyễn Thị Lan Anh*

Nhận ngày 11 tháng 12 năm 2024. Chấp nhận đăng ngày 15 tháng 2 năm 2025.

Tóm tắt: Một trong những xu hướng làm thay đổi sự phát triển kinh tế - xã hội trên toàn cầu là đô thị hoá nông thôn. Khi các khu vực nông thôn tham gia vào quá trình đô thị hoá, cấu trúc gia đình truyền thống ở nơi đây có sự biến đổi sâu sắc. Bởi lẽ, cấu trúc gia đình không phải là một mô hình tĩnh mà luôn biến đổi để phản ánh những thay đổi về kinh tế, xã hội, văn hóa, và công nghệ. Khả năng thích nghi với những thay đổi này đóng vai trò quyết định cho sự bền vững và hạnh phúc của các gia đình. Bài viết gồm các nội dung: khái niệm; đặc điểm của đô thị hoá nông thôn; sự thay đổi cấu trúc gia đình trong bối cảnh đô thị hoá nông thôn; gia đình và cách ứng phó trước biến đổi của cấu trúc trong bối cảnh đô thị hoá nông thôn.

Từ khóa: Bối cảnh đô thị hoá nông thôn, cấu trúc gia đình, đô thị hoá, xu hướng.

Phân loại ngành: Văn hóa

Abstract: One of the trends that changes socio-economic development globally is rural urbanization. As rural areas participate in the urbanization process, the traditional family structure in those areas has profound changes. Family structure is not a static model but is always changing to reflect economic, social, cultural, and technological changes. The ability to adapt to these changes plays a decisive role in the sustainability and happiness of families. So, the article focuses on the following contents: i. Some basic concepts; Characteristics of rural urbanization; Family structure changes in the context of rural urbanization; Family and how to cope with structural changes in the context of rural urbanization.

Keywords: Context of rural urbanization, family structure, urbanization, trends.

Subject classification: Culture

1. Đặt vấn đề

Với vai trò là trung tâm bảo tồn và truyền bá các giá trị văn hóa và xã hội, gia đình là nơi hình thành các mối quan hệ xã hội đầu tiên, nơi các giá trị và quy tắc xã hội được truyền dạy và tiếp thu. Gia đình cung cấp hỗ trợ tinh thần, tài chính, và xã hội cho các thành viên, đóng vai trò quan trọng trong việc duy trì sự ổn định và gắn kết xã hội.

Trong bối cảnh toàn cầu hóa, quá trình đô thị hóa nông thôn đang diễn ra rộng khắp trên toàn thế giới và ảnh hưởng sâu rộng đến nhiều khía cạnh của đời sống xã hội. Đô thị hóa nông thôn là quá trình chuyển đổi từ các khu vực nông thôn thành các khu vực đô thị hoặc bán đô thị. Quá trình này không chỉ tạo ra sự thay đổi về mặt hạ tầng và kinh tế mà còn làm thay đổi cấu trúc và động lực xã hội, đặc biệt là cấu trúc gia đình. Quá trình đô thị hóa nông thôn thường dẫn đến sự thay đổi trong cấu trúc gia đình nông thôn truyền thống. Trong bối cảnh đó, gia đình phải đối mặt với nhiều thách thức mới và phải thích nghi để có thể biến “nguy” thành “cơ”, duy trì sự phát triển ổn định. Do đó, bài viết đi sâu vào tìm hiểu, phân tích các đặc điểm của đô thị hoá nông thôn và những thay đổi của cấu trúc gia đình trong bối cảnh đó. Đồng thời đề xuất cách ứng phó của gia đình nông thôn trước sự biến đổi cấu trúc trong bối cảnh đô thị hoá.

* Trường Đại học Kinh doanh và Công nghệ Hà Nội; Viện Việt Nam học & Khoa học phát triển, Đại học Quốc gia Hà Nội.

Email: bill.lananh@gmail.com

2. Khái niệm

2.1. Đô thị hoá

Theo *Giáo trình Quy hoạch phát triển nông thôn*, đô thị hoá được định nghĩa là “quá trình tập trung dân số vào các đô thị và sự hình thành nhanh chóng các điểm dân cư đô thị do yêu cầu công nghiệp hoá. Trong quá trình này có sự biến đổi về cơ cấu sản xuất, cơ cấu nghề nghiệp, cơ cấu tổ chức sinh hoạt xã hội, cơ cấu không gian và hình thái xây dựng từ dạng nông thôn sang thành thị. Đô thị hoá là sự thay đổi trật tự sắp xếp một vùng nông thôn theo các điều kiện của thành phố. Đây là một trong những biện pháp để biến nông thôn thành những nơi làm việc hấp dẫn, có điều kiện áp dụng những tiến bộ khoa học kỹ thuật, đáp ứng nhu cầu về nông sản phẩm cho xã hội, góp phần làm tăng GDP. Song điều này còn phụ thuộc vào điều kiện kinh tế của mỗi nước, mỗi vùng” (Nguyễn Ngọc Nông và cộng sự, 2004: 138).

Như vậy, *đô thị hoá* là một quá trình phát triển kinh tế và mở rộng của đô thị, biểu hiện qua sự tăng lên nhanh chóng về số lượng, quy mô, mật độ dân số và diện tích khu vực mở rộng.

2.2. Cấu trúc gia đình và biến đổi xã hội

Cấu trúc gia đình: “Các nhà nghiên cứu đều xem cấu trúc gia đình là hình thức tổ chức, cơ cấu thành viên, loại hình hoạt động kinh tế, xã hội, thành phần và mối quan hệ qua lại giữa các thành viên, các thế hệ trong gia đình. Mối quan hệ qua lại giữa các thành viên như quan hệ vợ chồng, con cái, mẹ chồng, nàng dâu... các bộ phận hợp thành nên cấu trúc gia đình, mối quan hệ qua lại giữa các thành tố hợp thành” (Nguyễn Trung Hiếu, 2023: 53).

Cấu trúc, như trên đã nói, là mô hình động nên cấu trúc gia đình không phải bất biến mà luôn biến đổi theo thời gian và dưới tác động của các yếu tố xã hội, kinh tế và văn hoá. Mỗi loại cấu trúc gia đình phản ánh các giá trị văn hoá, xã hội và kinh tế của thời kỳ và địa điểm cụ thể. Do đó, cấu trúc gia đình và biến đổi xã hội có mối quan hệ mật thiết và tác động qua lại với nhau. Sự thay đổi trong cấu trúc gia đình có thể phản ánh những biến đổi xã hội rộng lớn hơn và ngược lại, những biến đổi xã hội có thể định hình và thay đổi cấu trúc gia đình.

2.3. Đô thị hoá nông thôn

Đô thị hoá nông thôn là quá trình phát triển khu vực nông thôn thành các khu vực đô thị hoặc bán đô thị và xây dựng lối sống thành thị như hình thức nhà cửa, cách sống, phong cách sinh hoạt... ở khu vực này. Đây là một phần của đô thị hoá nói chung, nhưng tập trung vào việc cải thiện cơ sở hạ tầng, tăng cường các dịch vụ công cộng, thay đổi cấu trúc kinh tế - xã hội và lối sống ở vùng nông thôn.

Quá trình này mặc dù mang lại nhiều lợi ích về phát triển kinh tế, cải thiện cơ sở hạ tầng và chất lượng cuộc sống của cư dân nông thôn, nhưng nó cũng có rất nhiều cản trở đáng kể như thiếu hụt nguồn tài chính và sự kháng cự từ các yếu tố văn hoá và xã hội.

3. Sự thay đổi cấu trúc gia đình trong bối cảnh đô thị hoá nông thôn

3.1. Cấu trúc gia đình truyền thống ở nông thôn

Gia đình truyền thống, dù ở bất kỳ nơi đâu, đều mang những đặc điểm chung nhất định, phản ánh văn hoá, phong tục tập quán và điều kiện kinh tế xã hội của cộng đồng. Tuy thuộc vào vùng và nền văn hoá, gia đình truyền thống có thể là gia đình mở rộng hoặc gia đình hạt nhân. Gia đình truyền thống ở các nước phương Đông thường là gia đình mở rộng, gồm ông bà, cha mẹ, con cái và đôi khi là các thành viên khác như cô, chú, bác. Việc nhiều thế hệ sống chung dưới một mái nhà giúp duy trì sự gắn kết và hỗ trợ lẫn nhau giữa

các thành viên trong gia đình, đặc biệt là trong việc chăm sóc con cái và người già. Còn ở phương Tây, gia đình truyền thống chủ yếu là gia đình hạt nhân, bao gồm cha mẹ và con cái. Gia đình mở rộng ít phổ biến hơn so với các nền văn hóa khác.

Trong gia đình truyền thống, vai trò của từng thành viên thường được phân định rõ ràng. Người lớn tuổi, đặc biệt là người cha hoặc ông, thường giữ vai trò lãnh đạo và đưa ra các quyết định quan trọng về gia đình. Người mẹ trong gia đình truyền thống là người đảm nhận các công việc nội trợ và quản lý các hoạt động sinh hoạt hàng ngày của gia đình. Ngoài ra, người mẹ còn đóng vai trò quan trọng và là người chịu trách nhiệm chính trong việc giáo dục và nuôi dưỡng con cái từ khi còn nhỏ, truyền đạt các giá trị văn hóa và phong tục gia đình. Con cái có vai trò nhất định trong việc hỗ trợ công việc gia đình cũng như học tập và phát triển.

3.2. Sự thay đổi cấu trúc gia đình và tác động đa chiều trong bối cảnh đô thị hóa nông thôn

Quá trình đô thị hóa nông thôn là một hiện tượng toàn cầu đang diễn ra mạnh mẽ, đặc biệt ở các nước đang phát triển. Sự chuyển đổi này ảnh hưởng rất sâu rộng đến cấu trúc gia đình nông thôn truyền thống.

Quy mô và thành phần gia đình: Từ truyền thống đến hiện đại qua quá trình đô thị hóa. Sự thay đổi quy mô và thành phần gia đình dưới tác động của đô thị hóa nông thôn diễn ra rõ nét tại cả các quốc gia phát triển và đang phát triển. Tại Việt Nam, quá trình đô thị hóa đã dẫn đến sự thu nhỏ quy mô gia đình, từ mức trung bình 4.1 người/hộ năm 2010 xuống còn 3.7 người/hộ vào năm 2020 (General Statistics Office of Vietnam, 2020). Nguyên nhân chính là do thể hệ trẻ di cư ra các khu vực thành thị để tìm kiếm cơ hội việc làm và học tập, dẫn đến sự phân tách các gia đình nhiều thế hệ thành các gia đình hạt nhân. Sự biến đổi này cũng thấy rõ tại các quốc gia châu Phi như Kenya, Namibia và Nigeria, nơi các gia đình đơn thân đã tăng 32% trong hai thập kỷ qua, đặc biệt là ở các khu vực nông thôn (Davis J., 2019; Population Association of America, 2020). Trong khi đó, tại các quốc gia phát triển như Hoa Kỳ và Thụy Điển, quá trình chuyển đổi từ gia đình đa thế hệ sang gia đình hạt nhân đã bắt đầu từ giữa thế kỷ XX. Ở Thụy Điển, tỷ lệ hộ gia đình một người tăng từ 17% năm 1960 lên 34% vào năm 2020, phản ánh rõ sự thay đổi cấu trúc gia đình do sự gia tăng của đô thị hóa và lối sống độc lập (Esteve A., Garcia-Roman J., Lesthaeghe R., 2024a; 2024b). Sự tương đồng giữa các quốc gia phát triển và đang phát triển là quá trình thu nhỏ quy mô gia đình, nhưng tốc độ và cách thức thay đổi khác nhau do đặc điểm văn hóa và kinh tế của từng quốc gia.

Vai trò và trách nhiệm trong gia đình: Sự tái định nghĩa trong bối cảnh kinh tế - xã hội mới. Cùng với sự thay đổi về quy mô, vai trò và trách nhiệm của các thành viên trong gia đình cũng thay đổi đáng kể. Tại Việt Nam, sự gia tăng tỷ lệ phụ nữ tham gia vào lực lượng lao động từ 55% năm 2010 lên 65% vào năm 2020 đã thay đổi mô hình truyền thống, nơi phụ nữ chỉ đảm nhiệm công việc nội trợ và chăm sóc con cái (Nguyen An, Pham Thi Thuy, 2020; Hoang Tuan Anh, Pham Thi Thuy, 2020; General Statistics Office of Vietnam, 2020). Đô thị hóa đã mở ra những cơ hội kinh tế mới cho phụ nữ, làm họ trở thành những người đóng góp quan trọng trong kinh tế gia đình. Trong khi đó, tại các quốc gia phát triển như Hoa Kỳ, vai trò của phụ nữ trong gia đình đã thay đổi từ nhiều thập kỷ trước. Tỷ lệ phụ nữ tham gia lực lượng lao động tại Hoa Kỳ đạt 57% vào năm 2020, tạo ra sự phân chia lại công việc nội trợ và chăm sóc gia đình (Esteve A., Garcia-Roman J., Lesthaeghe R., 2024a). Ở các quốc gia châu Phi, đặc biệt là Kenya và Nam Phi, số lượng mẹ đơn thân ngày càng tăng, phản ánh sự biến đổi mạnh mẽ trong cấu trúc gia đình, nơi phụ nữ thường phải đối mặt với thách thức lớn hơn trong việc cân bằng giữa công việc và chăm sóc con cái (Population

Association of America, 2020). Những thay đổi này cho thấy rằng, đô thị hóa không chỉ tác động đến vai trò giới trong gia đình mà còn dẫn đến sự tái định nghĩa về trách nhiệm gia đình trong bối cảnh kinh tế xã hội mới.

Mối quan hệ giữa các thế hệ: Sự thay đổi của mối liên kết gia đình trong đô thị hóa nông thôn. Sự thay đổi cấu trúc gia đình do đô thị hóa cũng thể hiện rõ trong mối quan hệ giữa các thế hệ. Ở Việt Nam, sự di cư của thế hệ trẻ ra thành thị để tìm kiếm cơ hội kinh tế đã làm suy yếu mối liên kết giữa các thế hệ trong gia đình. Điều này dẫn đến sự phổ biến của gia đình hạt nhân và sự suy giảm của các gia đình đa thế hệ (General Statistics Office of Vietnam, 2020). Tại các quốc gia phát triển như Hoa Kỳ và Thụy Điển, xu hướng này đã được thấy từ giữa thế kỷ 20, với sự gia tăng các hộ gia đình một người và xu hướng sống độc lập của người cao tuổi (Esteve A., Garcia-Roman J., Lesthaeghe R., 2024a; Johnson M., 2018). Ngược lại, tại châu Phi, gia đình mở rộng vẫn đóng vai trò quan trọng trong việc hỗ trợ nhau, đặc biệt là khi thế hệ trẻ di cư đến các khu đô thị. Ở Nam Phi, chỉ có 36% trẻ em sống cùng cả cha mẹ, trong khi 48% sống cùng ông bà hoặc các thành viên gia đình khác (Michaela D. M. McMillan & John A. A. Phelps, 2018; Population Association of America, 2020). Sự khác biệt giữa các quốc gia phát triển và đang phát triển trong mối quan hệ giữa các thế hệ cho thấy rằng, mặc dù đô thị hóa là một hiện tượng toàn cầu, tác động của nó lên gia đình phụ thuộc nhiều vào bối cảnh văn hóa, kinh tế và xã hội của từng khu vực.

Giáo dục và nghề nghiệp: Động lực thúc đẩy sự biến đổi trong cấu trúc gia đình. Giáo dục và nghề nghiệp là hai yếu tố chủ chốt trong việc thúc đẩy sự thay đổi cấu trúc gia đình trong bối cảnh đô thị hóa nông thôn. Tại Việt Nam, sự gia tăng tỷ lệ hoàn thành giáo dục tiểu học và trung học từ 80% năm 2010 lên 92% năm 2020 đã mở ra nhiều cơ hội mới cho thế hệ trẻ di cư ra thành thị tìm kiếm việc làm (General Statistics Office of Vietnam, 2020). Sự tiếp cận giáo dục và cơ hội nghề nghiệp tốt hơn đã thúc đẩy quá trình hình thành các gia đình hạt nhân khi thế hệ trẻ rời khỏi quê hương. Ở châu Âu, sự phát triển mạnh mẽ của các ngành công nghiệp và dịch vụ đã làm thay đổi cơ cấu nghề nghiệp và cấu trúc gia đình. Tại Đức và Pháp, quá trình di cư từ nông thôn ra thành thị để tìm kiếm việc làm trong các ngành công nghiệp đã tạo ra sự thay đổi đáng kể trong cấu trúc gia đình từ sau Thế chiến thứ hai (Esteve A., Garcia-Roman J., Lesthaeghe R., 2024a). Ở châu Phi, quá trình chuyển đổi nghề nghiệp từ lao động nông nghiệp sang các ngành dịch vụ và công nghiệp diễn ra chậm hơn, nhưng vẫn đủ để tác động đến sự thay đổi cấu trúc gia đình tại các quốc gia như Kenya và Nam Phi (Population Association of America, 2020). Sự kết hợp giữa giáo dục và nghề nghiệp không chỉ là động lực thúc đẩy phát triển kinh tế mà còn đóng vai trò quan trọng trong việc tái định hình cấu trúc gia đình trên toàn cầu.

4. Gia đình và cách ứng phó trước biến đổi của cấu trúc trong bối cảnh đô thị hoá nông thôn

4.1. Cấu trúc gia đình dưới tác động của quá trình đô thị hoá nông thôn

Khi các khu vực nông thôn thực hiện đô thị hoá, cấu trúc gia đình truyền thống ở nơi đây có sự biến đổi sâu sắc. Bởi lẽ, cấu trúc gia đình không phải là một mô hình tĩnh mà luôn biến đổi để phản ánh những thay đổi trong xã hội, văn hóa, kinh tế, và công nghệ.

Quy mô gia đình thu nhỏ: Khi nông thôn phát triển theo hướng đô thị hóa, nhu cầu di chuyển đến các khu vực thành thị để tìm kiếm cơ hội việc làm và học tập của người dân gia tăng. Các thế hệ trẻ di chuyển đến đô thị để tìm việc, để lại các thế hệ già hơn ở lại nông thôn, từ đó tạo ra những gia đình nhỏ hơn và thay đổi cấu trúc gia đình truyền thống (Goode W. J., 1963: 89). Sự di cư này dẫn đến việc giảm số lượng các thế hệ sống chung trong các gia đình nông thôn.

Thay đổi vai trò giới trong gia đình: Gia đình truyền thống dần được thay thế bởi gia đình hạt nhân nên vai trò giới tính trong gia đình có xu hướng trở nên linh hoạt hơn. Phụ nữ có nhiều cơ hội tham gia vào lực lượng lao động, đóng góp vào thu nhập gia đình và tham gia vào các quyết định quan trọng. Đàn ông tham gia nhiều hơn vào công việc nội trợ và chăm sóc con cái. Sự thay đổi này không chỉ mang lại lợi ích về kinh tế mà còn thúc đẩy bình đẳng giới trong xã hội. Tuy nhiên, các thành viên cũng phải đối mặt với những vấn đề mới khi chuyển đổi từ nghề đồng áng sang các công việc trong ngành công nghiệp và dịch vụ.

Dịch chuyển cơ cấu lao động: Các gia đình ở nông thôn khi chuyển công việc thuộc các ngành nghề nông nghiệp sang các ngành công nghiệp và dịch vụ ở đô thị đã làm thay đổi nguồn thu nhập và cấu trúc gia đình. Công việc trong các ngành công nghiệp và dịch vụ thường yêu cầu sự di chuyển và thay đổi địa điểm và thời gian làm việc nên các gia đình nông thôn phải điều chỉnh cấu trúc và mô hình sống của mình (Nguyễn An, Phạm Thị Thuý, 2020: 76).

Sự gắn kết gia đình bị ảnh hưởng do dịch chuyển cơ cấu nhân lực: Đô thị hóa kéo theo làn sóng di cư từ nông thôn ra thành phố, gây ra sự phân tán địa lý giữa các thành viên gia đình. Do đó, kết nối gia đình ngày càng lỏng lẻo, rạn nứt, ảnh hưởng đến việc duy trì các giá trị truyền thống và hỗ trợ lẫn nhau giữa các thế hệ. Mặc dù công nghệ thông tin và truyền thông hiện đại giúp duy trì liên lạc, nhưng không thể thay thế hoàn toàn sự gắn kết trực tiếp và gần gũi.

Các giá trị gia đình thay đổi từ tác động của biến đổi văn hoá, xã hội và công nghệ: Sự du nhập của các thành tố văn hóa mới, những tư tưởng mới mẻ từ đô thị, đã làm thay đổi quan niệm truyền thống về gia đình ở nông thôn, thúc đẩy sự thay đổi về cách ứng xử trong cộng đồng, bình đẳng giới và tự do cá nhân, từ đó tác động đến vai trò và trách nhiệm của các thành viên trong gia đình. Thêm nữa, sự chuyển biến về văn hóa thường dẫn đến xung đột giữa các thế hệ trong gia đình. Điều này tạo ra sự khác biệt trong cách nhìn nhận và thực hành các giá trị gia đình.

4.2. Gia đình và cách ứng phó trước biến đổi của cấu trúc trong bối cảnh đô thị hoá nông thôn

Cuộc sống của các gia đình nông thôn biến đổi sâu sắc khi cấu trúc gia đình khoác trên mình diện mạo mới do quá trình đô thị hoá nông thôn mang lại. Cư dân nông thôn giờ đây phải đối mặt với rất nhiều vấn đề mà từ đó có thể mang lại cho họ rất nhiều cơ hội đổi đời nhưng cũng không thiếu những khó khăn và thách thức. Và cũng từ đó, có thể phát sinh những phản ứng trái chiều, hoặc là tích cực hoặc là tiêu cực nhằm điều chỉnh cuộc sống và sinh kế của các gia đình. Nhiều gia đình nhanh chóng nắm bắt cơ hội để thích nghi và phát triển. Tuy nhiên, một số gia đình khác lại cho rằng đây là những rào cản đối với họ. Do đó, việc nhận thức và hiểu biết sâu sắc về những biến đổi trong cấu trúc gia đình là nền tảng quan trọng để các thành viên trong gia đình nông thôn có thể ứng phó một cách phù hợp, góp phần duy trì sự ổn định và hạnh phúc trong gia đình, thúc đẩy sự phát triển xã hội. Muốn vậy, các gia đình cần phải:

Đảm bảo gia đình luôn đóng vai trò trung tâm trong việc gìn giữ các giá trị văn hoá và truyền thống: Gia đình là nơi bảo tồn và truyền bá các giá trị văn hóa và truyền thống. Khi cấu trúc gia đình thay đổi từ gia đình mở rộng sang gia đình hạt nhân, các thành viên trong gia đình cần phải chấp nhận thay đổi với tâm thế cởi mở và tích cực, cần thích ứng với vai trò và trách nhiệm mới. Gia đình hạt nhân ngày càng trở thành chuẩn mực mới, trong khi các mô hình gia đình truyền thống dần thay đổi để thích nghi với các điều kiện kinh tế và xã hội mới. Như vậy, môi trường nông thôn không còn thuần nhất như trước đây mà giờ

trở thành môi trường đa văn hoá, dẫn đến sự phai nhạt hay biến đổi các giá trị văn hoá truyền thống, thậm chí là xung đột văn hoá. Mặc dù có thể ít thành viên hơn, nhưng gia đình hạt nhân vẫn có thể giữ vai trò quan trọng trong việc truyền đạt và gìn giữ các giá trị văn hóa truyền thống, điều này rất cần thiết trong việc xây dựng bản sắc văn hóa cộng đồng.

Nhận thức đúng vai trò của giáo dục - công cụ quan trọng để bảo tồn và phát triển các giá trị văn hóa truyền thống: Việc cung cấp các chương trình giáo dục và đào tạo về văn hóa và truyền thống tại địa phương giúp thế hệ trẻ hiểu và trân trọng các giá trị văn hóa truyền thống. Các lớp học, workshop và các hoạt động giáo dục về nghệ thuật truyền thống, phong tục tập quán được tổ chức thường xuyên để giúp thế hệ trẻ nắm vững và giữ gìn những giá trị văn hóa đặc trưng của quê hương mình. Đặc biệt, việc tích hợp các nội dung văn hóa vào chương trình giảng dạy tại trường học có thể giúp nâng cao nhận thức và khơi dậy lòng tự hào về di sản văn hóa. Ở Việt Nam, múa rối nước là một hình thức nghệ thuật truyền thống nổi bật. Các lớp học và workshop về múa rối nước thường được tổ chức tại các trung tâm văn hóa và bảo tàng, nơi trẻ em và người lớn có thể học các kỹ thuật điều khiển rối và tìm hiểu về lịch sử của nghệ thuật này (Nguyễn Thị Minh, Phạm Hong Thai, 2019). Ở Nhật Bản, nghệ thuật gấp giấy Origami là một phần quan trọng của văn hóa truyền thống. Các lớp học Origami được tổ chức ở nhiều trường học và trung tâm cộng đồng, nơi các em học sinh và trẻ em có cơ hội học hỏi từ các nghệ nhân và các nhà giáo dục chuyên về Origami. Những lớp học này không chỉ dạy cách gấp giấy mà còn giải thích về nguồn gốc và ý nghĩa văn hóa của từng kiểu dáng (Tanaka M., 2021). Tại các cộng đồng của người Da Đỏ ở Mỹ, các lớp học đan lát truyền thống được tổ chức để dạy các kỹ thuật và phong cách đan lát truyền thống cho thế hệ trẻ. Các lớp học này thường được tổ chức bởi các tổ chức văn hóa và bảo tồn, và cung cấp cơ hội cho thanh thiếu niên học hỏi từ các nghệ nhân có kinh nghiệm (Anderson J., 2020).

Duy trì đặc trưng văn hóa gốc nông nghiệp: Tương thân, tương ái và gắn kết cộng đồng: Gia đình không chỉ là một đơn vị riêng lẻ; nó còn là một phần của một mạng lưới xã hội rộng lớn hơn trong cộng đồng. Gia đình là nơi tạo dựng các mối quan hệ xã hội và với sự thay đổi cấu trúc gia đình do đô thị hóa, mối liên hệ này có thể trở nên phức tạp hơn. Tuy nhiên, những gia đình ở khu vực nông thôn vẫn có thể duy trì sự gắn kết nhờ vào các hoạt động cộng đồng, từ lễ hội đến các sự kiện tập thể. Những hoạt động này không chỉ củng cố mối quan hệ gia đình mà còn giúp xây dựng một cộng đồng vững mạnh, nơi mọi người có thể hỗ trợ và giúp đỡ lẫn nhau. Ví dụ: Chợ phiên thảo dược, đặc biệt phổ biến ở các vùng nông thôn Việt Nam, là nơi người dân từ các gia đình nông thôn tụ tập để mua bán các loại thảo dược và thực phẩm địa phương. Chợ phiên không chỉ là nơi giao dịch hàng hóa mà còn là cơ hội để các gia đình gặp gỡ, trao đổi thông tin và duy trì các mối quan hệ trong cộng đồng (Nguyễn Thị Minh, Phạm Hong Thai, 2019). Lễ hội đèn lồng Trung Thu là một sự kiện truyền thống quan trọng ở Trung Quốc, diễn ra vào ngày 15 của tháng Giêng âm lịch. Lễ hội này không chỉ bao gồm việc thắp sáng các đèn lồng mà còn có các hoạt động văn hóa như múa lân, trình diễn nhạc cụ truyền thống, và các trò chơi dân gian. Đây là dịp để các gia đình, bao gồm cả gia đình nông thôn, tụ tập, giao lưu và kết nối với nhau (Zhao L., 2020). Lễ hội Harvest Festival, thường được tổ chức vào mùa thu ở Mỹ, là một sự kiện cộng đồng quan trọng, đặc biệt là ở các khu vực nông thôn. Lễ hội này bao gồm các hoạt động như các cuộc thi nấu ăn, chợ phiên với sản phẩm nông sản, và các trò chơi truyền thống. Đây là cơ hội để các gia đình nông thôn kết nối và vui chơi cùng nhau, đồng thời chia sẻ thành quả thu hoạch của mùa vụ (Johnson M., 2018).

Gia đình nông thôn, khi tham gia vào các tổ chức xã hội và nhóm cộng đồng, không chỉ duy trì vai trò trong cộng đồng mà còn mở rộng mạng lưới quan hệ xã hội của họ. Các tổ chức như

hợp tác xã, câu lạc bộ cộng đồng và các nhóm tình nguyện là những nền tảng quan trọng giúp các gia đình kết nối và đóng góp vào các hoạt động xã hội, tạo cơ hội chia sẻ kinh nghiệm và kiến thức cho các gia đình nông thôn. Tham gia vào các tổ chức này cũng giúp gia đình nông thôn tiếp cận với các nguồn lực và hỗ trợ từ bên ngoài. Sự tham gia của các hộ gia đình nông thôn vào các tổ chức xã hội như hợp tác xã nông nghiệp và các nhóm cộng đồng khác đã giúp họ duy trì và mở rộng mạng lưới quan hệ xã hội, cũng như nâng cao đời sống của họ (Vũ Minh Đức, Nguyễn Thị Mai, Đỗ Văn Hùng, 2017). Một nghiên cứu khác về hợp tác xã và tổ chức nông nghiệp tại Châu Phi chỉ ra cách các gia đình nông thôn ở Đông Phi tham gia vào các tổ chức xã hội như các hợp tác xã nông nghiệp và nhóm hỗ trợ cộng đồng không chỉ giúp họ duy trì vai trò trong cộng đồng mà còn mở rộng mạng lưới quan hệ xã hội của họ, qua đó cải thiện khả năng tiếp cận thông tin, nguồn lực và cơ hội kinh tế (Michaela D. M. McMillan & John A. A. Phelps, 2018).

Khuyến khích sự đổi mới và sáng tạo trong các hoạt động xã hội là cần thiết để gia đình nông thôn có thể duy trì và mở rộng vai trò của mình trong mạng lưới xã hội. Các dự án cộng đồng sáng tạo, các mô hình kinh doanh mới và các sáng kiến phát triển bền vững có thể giúp gia đình nông thôn thích ứng với sự thay đổi và tìm ra các cơ hội mới. Sự đổi mới và sáng tạo không chỉ giúp gia đình nông thôn duy trì vai trò của mình mà còn nâng cao sự tham gia và ảnh hưởng của họ trong cộng đồng. Ví dụ: Dự án "Agroecology Learning Alliance" (ALFA) tập trung vào việc triển khai các phương pháp canh tác sinh thái bền vững tại các cộng đồng nông thôn ở Mỹ Latinh. ALFA không chỉ hỗ trợ nông dân trong việc cải thiện kỹ thuật canh tác mà còn giúp họ kết nối với thị trường và tiếp cận thông tin mới về công nghệ (Murray J. & Lujan M., 2021). Mô hình "Social Enterprise for Rural Development" nổi bật là tổ chức "Social Enterprise for Rural Development" (SERD) ở Đông Nam Á. SERD hỗ trợ các dự án doanh nghiệp xã hội trong các cộng đồng nông thôn, giúp các gia đình nông thôn chuyển đổi từ sản xuất nông nghiệp truyền thống sang các mô hình kinh doanh bền vững như sản xuất thủ công và du lịch nông thôn (Lee K. & Hu J., (2019). "One Village One Product" (OVOP) là một sáng kiến từ Nhật Bản được áp dụng ở nhiều quốc gia khác, khuyến khích các cộng đồng nông thôn phát triển các sản phẩm đặc trưng địa phương để gia tăng giá trị và cải thiện sinh kế. Chương trình này đã giúp các gia đình nông thôn tận dụng nguồn tài nguyên địa phương, mở rộng thị trường tiêu thụ (Yoshida T., 2020).

Giữ vững vai trò trung tâm của gia đình trong việc phát triển kinh tế và ổn định trật tự xã hội: Gia đình trong khu vực nông thôn thường đóng vai trò là nền tảng kinh tế chính, đặc biệt trong bối cảnh sản xuất nông nghiệp. Sự thay đổi cấu trúc gia đình với việc chuyển từ gia đình truyền thống sang gia đình hạt nhân có thể làm giảm quy mô sản xuất, nhưng không vì thế mà gia đình mất đi vai trò kinh tế của mình. Bên cạnh đó, gia đình còn là nguồn hỗ trợ xã hội, nơi các thành viên có thể giúp đỡ nhau trong những lúc khó khăn, từ kinh tế đến tinh thần. Ở Việt Nam, việc chuyển đổi từ gia đình truyền thống sang gia đình hạt nhân ảnh hưởng đến quy mô sản xuất nông nghiệp nhưng không làm giảm vai trò kinh tế của gia đình, nhờ vào sự chuyển hướng sang các hoạt động kinh tế khác như dịch vụ và sản xuất tiểu thủ công nghiệp (Nguyễn Thị Minh, Phạm Hồng Thái, 2019). Việc chuyển đổi từ gia đình truyền thống sang gia đình hạt nhân ở nông thôn Hàn Quốc cũng cho thấy mặc dù quy mô sản xuất có thể giảm, gia đình hạt nhân vẫn giữ vai trò quan trọng trong nền kinh tế thông qua việc điều chỉnh các hoạt động kinh tế và duy trì sự hỗ trợ xã hội mạnh mẽ. Các thành viên gia đình hỗ trợ nhau trong những tình huống khó khăn như bệnh tật hoặc thất nghiệp (Lee K. & Hu J., 2019). Hay các gia đình hạt nhân ở Ấn Độ có thể giảm quy mô sản xuất so với gia đình truyền thống, các gia đình hạt nhân vẫn giữ vai trò quan trọng trong nền kinh tế qua việc phát triển các hoạt động kinh doanh và dịch vụ.

Đồng thời, gia đình hạt nhân đóng vai trò hỗ trợ xã hội quan trọng, với các thành viên sẵn sàng giúp đỡ nhau trong các vấn đề kinh tế và tinh thần (Patel R. & Kumar S., 2019).

Trong bối cảnh đô thị hóa nông thôn, cấu trúc gia đình đã và đang trải qua những biến đổi sâu sắc, đòi hỏi các thành viên trong gia đình phải thích nghi và ứng xử một cách linh hoạt, sáng suốt. Sự hiểu biết về những thay đổi này, cùng với sự tôn trọng và bảo tồn các giá trị truyền thống, sẽ giúp gia đình duy trì được sự ổn định và hạnh phúc. Đồng thời, việc gắn kết các thế hệ, chia sẻ trách nhiệm và tiếp tục đầu tư vào giáo dục cũng như phát triển nhận thức là những yếu tố then chốt để không chỉ gia đình mà cả cộng đồng nông thôn có thể phát triển bền vững trong quá trình đô thị hóa. Gia đình, với vai trò là tế bào của xã hội, không chỉ cần ứng xử tốt để giữ gìn hạnh phúc riêng mà còn cần đóng góp vào sự phát triển chung của xã hội, xây dựng một cộng đồng nông thôn hiện đại nhưng vẫn giàu bản sắc văn hóa.

5. Kết luận

Việc nghiên cứu về ảnh hưởng của quá trình đô thị hóa nông thôn đến cấu trúc gia đình có ý nghĩa rất quan trọng không những cho các cơ quan quản lý nhà nước mà còn cho chính các gia đình và các thành viên của nó hay các thành tố của cấu trúc đó. Ngoài việc cung cấp những hiểu biết quan trọng về cách mà các gia đình nông thôn phải chấp nhận, thích nghi và có biện pháp ứng phó với những tác động trực tiếp và gián tiếp của sự biến đổi mang tính tất yếu trên thì nội dung nghiên cứu cũng giúp cho các nhà quản lý hiểu rõ những thay đổi và tác động từ các yếu tố ảnh hưởng nói trên và sự cần thiết phải xây dựng các chính sách và chương trình hỗ trợ hiệu quả, nhằm đảm bảo rằng các gia đình có cơ hội phát triển và nâng cao chất lượng cuộc sống trong bối cảnh đô thị hóa.

Đô thị hóa nông thôn, mặc dù mang lại nhiều cơ hội phát triển kinh tế xã hội, nhưng đồng thời cũng đặt ra không ít thách thức đối với sự gắn kết và ổn định của các gia đình. Từ đó, các gia đình cần có sự hiểu biết sâu sắc về hiện trạng thay đổi và có cách ứng xử linh hoạt để giữ vững sự ổn định và tạo dựng hạnh phúc. Bên cạnh đó, Nhà nước cần đóng vai trò định hướng, hỗ trợ và bảo vệ để quá trình đô thị hóa nông thôn diễn ra một cách bền vững, không những giúp nâng cao đời sống của người dân mà vẫn giữ gìn được bản sắc văn hóa và giá trị truyền thống. Để vai trò trên được thể hiện hiệu quả, Nhà nước phải có chiến lược và quy hoạch bài bản để đô thị hóa diễn ra một cách bền vững, xây dựng các chính sách hợp lý, hỗ trợ về mặt kinh tế, xã hội và văn hóa, giúp các gia đình nông thôn vượt qua khó khăn, thích nghi với những thay đổi và phát triển bền vững.

Tài liệu tham khảo

Anderson J. (2020), "Weaving the Future: Indigenous Basketry Workshops in the United States", *Native American Arts Journal*(29)(4). 301-317.

Davis J. (2019), "Urbanization and Family Dynamics in Sub-Saharan Africa: A Case Study of Kenya and Tanzania", *African Development Review*. 31(4), 355-370.

Esteve A., Garcia-Roman J., Lesthaeghe R. (2024), *The Shifting Landscape of Family Forms Around the World*, N-IUSSP. <https://www.niussp.org/family-and-households/the-shifting-landscape-of-family-forms-around-the-world/>

Esteve A., Garcia-Roman J., Lesthaeghe R. (2024), *World Family Patterns: Historical Trends and Future Directions*, Cambridge University Press.

General Statistics Office of Vietnam. (2020), *2019 Population and Housing Census Data Dashboard*, General Statistics Office. <https://dashboard.gso.gov.vn/defaulten.aspx>

Goode W. J. (1963), *World Revolution and Family Patterns*, New York: Free Press.

Hoang Tuan Anh, Pham Thi Thuy. (2020). *Rural-Urban Migration and Family Dynamics*. Springer.

- Johnson M. (2018). Community Engagement in Rural Harvest Festivals in the United States. *American Rural Life Journal*(30)(4), 134-147.
- Larousse Dictionnaires. <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/structure/74918>.
- Lee K. & Hu J. (2019). Social Enterprises and Rural Innovation: The Case of Southeast Asia. *Journal of Social Entrepreneurship*(10)(4). 341-356.
- Long H., Tang G., Li X. & Heilig G. K. (2007). Socio-economic Driving Forces of Land-use Change in Kunshan, the Yantze River Delta Economic Area of China, *Journal of Environmental Management*(83)(3), pp. 351-364.
- Michaela D. M. McMillan & John A. A. Phelps. (2018). The Role of Social Networks and Community Organizations in Rural Development: A Case Study from East Africa. *Journal of Rural Studies*(59). 1-11.
- Murray J. & Lujan M. (2021). The Agroecology Learning Alliance: Promoting Sustainable Agriculture and Rural Innovation in Latin America. *Sustainable Agriculture Reviews*(48). 75-92.
- Ngô Thuý Quỳnh. (2016). Một số ý kiến về phân tích đô thị hoá ở Việt Nam. *Tạp chí Khoa học Đại học Sư phạm TP. Hồ Chí Minh*. số 2(80).
- Nguyen An, Pham Thi Thuy. (2020). *Economic Development and Family Life in Rural Areas*. Springer.
- Nguyễn Lâm. (2000). *Từ điển Từ và ngữ Việt Nam*. Nxb. Thành phố Hồ Chí Minh.
- Nguyễn Ngọc Nông, Lương Văn Hình, Đặng Văn Minh, Nguyễn Thị Bích Hiệp. (2004), *Giáo trình Quy hoạch phát triển nông thôn*. Nxb. Nông nghiệp.
- Nguyễn Quang Ngọc. (2017). *Nông thôn và đô thị Việt Nam - Lịch sử, thực trạng, khuynh hướng biến đổi*. Nxb. Giáo dục Việt Nam.
- Nguyen Thi Huong. (2019). Traditional Herb Markets in Rural Vietnam: Community Interaction and Economic Activity. *Vietnamese Journal of Rural Studies*(25)(1), 98-110.
- Nguyễn Thị Lan Anh. (2024). *Mối quan hệ giữa truyền thống và hiện đại trong quá trình phát triển nông thôn và đô thị của Việt Nam*. Viện Việt Nam học và Khoa học Phát triển.
- Nguyen Thi Minh, Phạm Hong Thai. (2019). Family Structure and Economic Adaptation: Transition from Extended to Nuclear Families in Rural Vietnam. *Vietnam Journal of Economics*(10)(1). 58-72.
- Nguyễn Trung Hiếu. (2023). *Biến đổi cấu trúc gia đình trong quá trình già hoá dân số ở nông thôn đồng bằng sông Hồng* [Luận án Tiến sĩ. Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh].
- Parsons T., Robert F. B. (1956). *Family, Socialization and Interaction Process*, Routledge and Kegan Paul Ltd.
- Patel R. & Kumar S. (2019). The Transition from Joint to Nuclear Families and Its Implications for Economic and Social Support in Rural India. *International Journal of Rural Development* (44)(2). pp. 245-260.
- Population Association of America (PAA). (2020). *Changing Family Structure and Fertility in Sub-Saharan Africa*, Washington D.C.: Population Association of America.
- Tanaka M. (2021). The Art of Origami: Learning and Preservation in Modern Japan. *Journal of Japanese Culture* (45)(3), 213-228.
- Vũ Minh Đức, Nguyễn Thị Mai, Đỗ Văn Hùng. (2017). Ảnh hưởng của tổ chức xã hội đối với đời sống của hộ gia đình nông thôn Việt Nam. *Tạp chí Kinh tế và Phát triển*(24)(3).
- Xu X. and Tan M. (2002). Impact of Urbanization on Rural Development in China. *China Economic Review* (13)(4). 386-396.
- Yoshida T. (2020). One Village One Product (OVOP) Initiative: A Model for Rural Development and Economic Empowerment. *International Journal of Rural Development* (39)(2).
- Zhao L. (2020). Lantern Festival Traditions in Rural China: A Cultural Perspective. *Chinese Cultural Review* (41)(2). 55-72.